

„A KÁRPÁT-MEDENCE KULTIKUS FIGURÁJA”

TOROK SÁNDOR EMLÉKKIÁLLÍTÁSA

2016. ÁPR. 05.

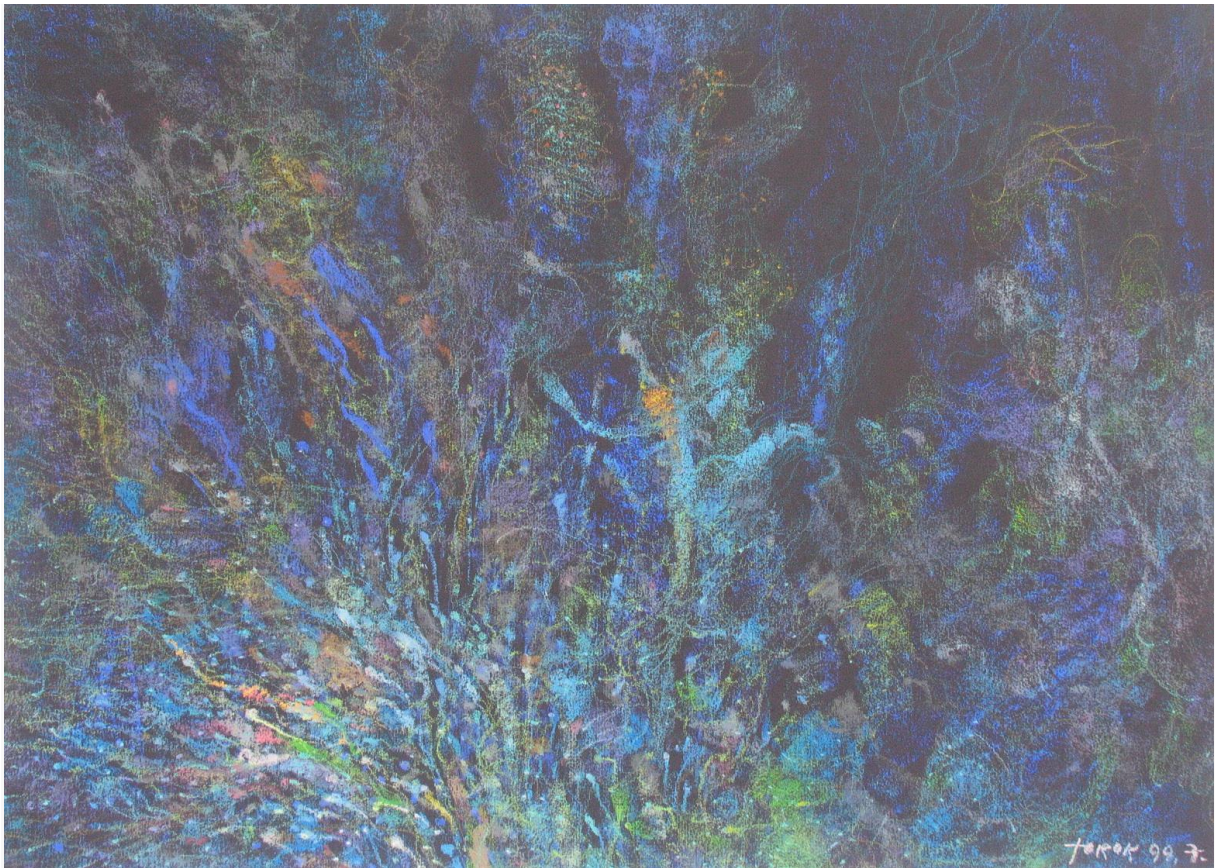
Írta: Fátyol Zoltán kiállításművészportrévizuálkult kategóriában

Forrás: <http://kulter.hu/2016/04/a-karpat-medence-kultikus-figuraja/>

A történészek véleménye szerint – s bátran mondhatjuk: ebben nem tévednek – az eleven emlékezet 50-80 esztendőre tehető. Ez azt jelenti, hogy ameddig egy esemény szemtanúi élnek és közvetlenül számolhatnak be mindarról, amit átéltek, vagy ameddig egy emberi lény társai – családtagjai, barátai – fel tudják idézni emlékét, beszélni tudnak róla az utódoknak, addig élő az emlékezet.

Azután már csak dokumentumok, leírások és elemzések, eszmefuttatások – telve hiányokkal és tévedésekkel – szólnak az egykor történt eseményekről, a múltba veszett életekről, pedig az itt maradt nyomok, jelek, ránk maradt emléktárgyak – legyenek azok mégoly illékonyak és mulandók, az időben majdan végleg eltűnők – idézhetik meg a múltba tűnt embert.

Nagyjából-egészében a művészettörténet is hasonlóképpen van ezzel, s kezeli a lezárt és fennmaradt életműveket. Azt mondják, hogy egy befejezett életmű a művész halála után ötven évig természetes része marad ennek az eleven emlékezetnek, de az utána következő évek könyörtelenül szelektálnak, és az időt nem álló műveket, életműveket kiostálják.

Torok Sanyi barátunk végleges távozása után tíz év sem telt el még, és a jelen kiállításra látogatók között kevesebben lehetnek azok, akik nem ismerték őt, hiszen a böszörményi művésztelepek ikonikus alakja volt, ha lehet ezt így mondani. Az eleven emlékezet tehát még sokáig tartja őt közöttünk. Ismerve a hátrahagyott műveket, bátran feltételezhetjük és kimondhatjuk azt, hogy ez az életmű biztosan áll a lábán, és annak a bizonyos kritikus ötven évnek letelte után sem enyészik el az időben. Megerősít bennünket ebben minden alkalom, így e mostani is, amikor újra találkozhatunk munkáival.

Mert egykor, minden nyáron, a böszörményi művésztelep zárókiállításainak meghatározó darabjai voltak művei, ahogyan a hajdúszoboszlói, a hortobágyi művésztelepekéinek is, de hosszasan sorolhatnánk azokat a hazai és határon túli telepeket, amelyeknek résztvevője és/vagy létrehívója-kezdeményezője, illetve vezetője volt. Néhányat említsünk meg ezek közül, a szűkebb pátria területéről: Zenta, Écska, Óbecse, Topolya, Csurgó, de több nyugat-európai helyszínt is megnevezhetnénk, köztük a franciaországi telepeket, amelyek a hortobágyi alkotótábor kapcsolatain keresztül szerveződtek.

Egy 2009-ben megjelent írásban, amely a Szabadkán rendezett emlékkiállítása kapcsán *Torok Sándor művei vajdasági közgyűjteményekben – Kiállítás a szabadkai Városi Múzeumban* cím alatt jelent meg a *Magyar Szó* című napilapban, a következőket olvashatjuk: „Torok talán a legszorgalmasabb látogatója művésztelepeinknek: művésztelepi festőnek is nevezhetnénk akár” – jegyezte fel Tolnai Ottó 1987-ben. Torok Sándor ekkor Szabadkán él és alkot a szecessziós stílusú városháza harmadik emeletén levő városi műteremben, és több jugoszláv, magyarországi és más országbeli művésztelepnek a tagja, vagy éppen alapítója is.” S itt hosszabb felsorolás következik: művésztelepek helyszínei, jelentősebb egyéni és csoportos kiállítások sora, díjak, szakmai elismerések listája és azoknak a közgyűjteményeknek a lajstroma, amelyek Sándor munkáit őrzik.

Ezeknek a városoknak, településeknek múzeumaiban, kortárs gyűjteményeiben megbecsült helyet kaptak Torok Sándor munkái, művésztelepeken született alkotásai, de külön is meg kell említenünk a két legjelentősebb ajándékgyűjteményt, amelyeket szülőfalujának, Bácskossuthfalvának, és a Szabadkai Városi Múzeumnak adományozott.

A szülőfalunak adományozott kollekció átadása alkalmából Szombathy Bálint, a jeles művészkolléga, aki Sándor unokatestvére is egyben, mondta a következőket: „Kedves Ómoravicaiak, kedves első Szomszédaim! A legszebb érzések és gondolatok hatják át lényemet ebben a pillanatban, amikor Torok Sándor unokabátyám festészeti termésének legjavát avatom fel. Az adományozó, a falu szülötte szigorú mércével válogatott, amikor ezt a fiatalkori képsorozatot hagyta Önökre, tudván, hogy egyik csúcsteljesítményét bízta a gondjukra. Fogadják kellő megbecsüléssel és szeretettel az ajándékot, annak a tudatában, hogy a falu elvándorolt fia hálás azért, amiért büszkén vallhatja magát »ómoravicainak«, azaz bácskossuthfalvinak, és amiért annyi mindent kapott az itteni emberektől útravalóul. Útravalóul, amely egy egész életet szolgál és tesz teljesebbé.”

A szülőföldről kapott útravaló, ahogyan Szombathy Bálint nevezi meg képletesen azt a tartalékot (s ez szellemi, lelki és fizikai értelemben egyszerre értendő), amelyet ki-ki magával visz, bárhová induljon is, vagy érkezzon meg akár, folytonosan munkál, alakít, vezeti a lépteinket, az ecsetet a festő kezében, íróéban a tollat, egyszóval állandóan jelen van. Akarva és akaratlan, netán hagyván, hogy lemerüljön, másoknál szándékosan ítélve feledésre, mégis eldobhatatlan, szabadulni tőle lehetetlen.

Torok Sándor esetében ilyenről szó sem volt. A szülőföldről ragasztottság az elkötelezettség magas hőfokán izzott benne, Sándor mégis mindenhol otthonra lett. Nemcsak szűkebb hazájában, az egykori Jugoszlávia délvidéki, magyarlakta területein, de az akkoriban még békésen egymás mellett élő jugoszláviai nemzetek, nemzetiségek körében is. De nyelvi korlátok nélkül bárhol, bármilyen közegben mindig eleven figyelemmel vett részt a társaságban, s lett azoknak középpontja rövid időn belül. Nem csupán elmélyült művész, de igazi társasági ember is volt, telve empátiával, humorral, aki a közös, vagy személyes terheket is megosztotta, magára vette, ha olykor valaki beavatta őt ezekbe. A szellem ereje által történő felülemelkedéssel. Nem akadályozta meg a betegség, semmilyen egyéb személyes gond, amit vinnie kellett, abban, hogy mindig nyitott maradjon az emberi, baráti-kollegiális közeledésre.

Ez az útravaló, amit otthonról kapott és hozott magával, különösen rímelt össze a bőszőrményi világ atmoszférájával. Az alföldi jellegzetességek itt Hajdúböszörményben, a Hortobágy mellékén, különösképpen látszottak egybecsengeni a délvidéki tájával, az emberi lelkület, mentális hasonlóság vagy inkább azonosság pedig ugyancsak meghatározó volt Sándor számára. Meghatározó abban, hogy hosszú időn át – nem volt alkalmam utánaszámolni, hogy ez pontosan hány nyarat is jelentett Sándor életében – volt visszajáró résztvevő a Hajdúböszörményi Nemzetközi Művésztelepen. Megalakulásuk után, természetesen a hortobágyin és a hajdúszoboszlóin is.

A táj gényusa meghatározó, génjeinkben raktározott, és sorskérdésszerűen határozza meg identitásunkat, mint az anyanyelv például, vagy az általa öröklött és mintegy gazdag gyökérezeten át felszívott kultúra. A magyarság őt „nagyfáj” gényusa alatt áll – idézzük ide Hamvas Béla szellemét –, ezek keverednek bennünk, s ha mind az őt, és nagyjából-egészében szerencsés módon kiegyenlítően vegyül bennünk, kiváló tehetség bontakozhat ki művészetben, tudományban, az élet bármely területén.

Úgy vélem, hogy Sándor ilyen alkat volt. Ezért tudott mindenkihez szeretettel, figyelemmel, empátiával odafordulni, s szinte kivétel nélkül kapta vissza mindezt a kollégáktól, az emberektől. Mégsem volt elsődlegesen alföldi alkat. Inkább a mediterrán vonások domináltak benne elsődlegesen, a nyugodt derű, az aranykor ösztöne és a közvetlen életélvezet szeretettel teljes vágya. Az ideák bonthatatlan egysége, a történet küzdelmeiből való szándékos kilépés.

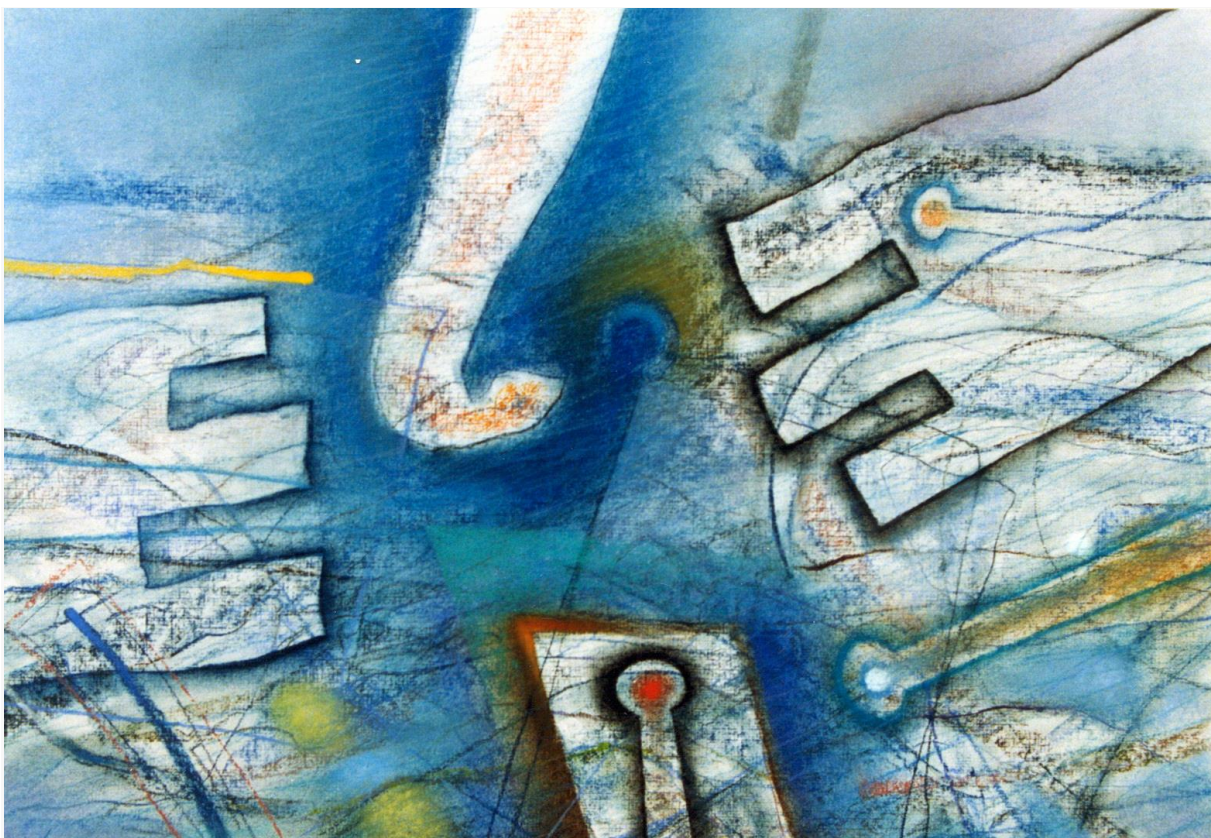
A pater familiaris mediterránusra jellemző alakjának szerepe nála nem felöltött maszkot vagy kényszerű vállalást jelentett, de legfőképp nem erővel kényszerített tekintélyt kívánva magának kapcsolataiban, amely az alföldi típus olyannyira jellegzetes sajátja. A pater familiaris típus alkatában volt adva, amelynek révén lehetett, válhatott a művésztelepek sajátos, nélkülözhetetlen alakjává mindenütt, ahol megfordult, s ahová visszajárt akár évtizedekig is.

Művészetének jelentős részét adja tájfestészete, amely végigkövethető az egész életművön, a művésztelepek helyszínei folyamatos inspirációt jelentettek számára, s a tájélmények elől soha nem is igyekezett kitérni. Különösképpen igaz ez a bősörményi telepeken készült munkáira.

Ismét Szombathy Bálintot idézve; 2006-os születésnapj sommázatából származik a következő részlet: „Torok Sándor kultikus figurája a kárpát-medencei, azon belül pedig szűkebb szülőföldje, a Délvidék művészetének. Nemcsak jelen volt a vajdasági festészet hatvanas évekbeli nagy megújulásának eseményeiben, hanem ő maga is jelentősen befolyásolta azoknak a korszerű szellemi törekvéseknek a kibontakozását, melyeknek nyomán többek között radikálisan ártérítélódott a síkvidéki tájfestészet fogalmi rendszere. A hatvanas évek közepéig uralkodó tájszemlélet ugyanis egyrészt a még részben élő betyár-romantikának, a provinciális magatartásnak, másrészt a depresszióknak, a kilátástalanságnak, a kitörésre való képtelenségnek volt a szinonimája, esetleg a kispolgári ízlésvilágnak képezte melegágyát.”

Az öt „nagyta” géniusza a magyar irodalomban egyértelműen, s mind a mai napig kimutatható, néhol kézzel foghatóan kiérezhető a kortársi törekvésekben, irodalmi vonulatokban is. A magyar festészetben is kitapintható ez a jelenség, de mára – karakteres vonásait megőrizve – egyedül az alföldi festészet fogalma és műtárgygyűjtése maradt eleven és jól elkülöníthető a magyar képzőművészet történetében. A magam megítélése szerint Torok Sándor tájfestészete sosem volt besorolható az alföldi festészet körébe, ha egyáltalán bekényszeríthetjük e gazdag és szerteágazó képi világot bármely vonulatba.

Ha mégis teszünk összevetéseket, akkor a „vajdasági festészet hatvanas évekbeli nagy megújulásának” részeként tekinthetünk az életmű jelentős részére. Ennek a folyamatnak, amelynek oda-vissza tükröződő világi felsejletek a korabeli szerb, horvát, szlovén, bosnyák, macedón stb. képzőművészetben is, keveredve sajátos nemzeti karakterjegyekkel, és főként nagyfokú nyitottságot mutattak az aktuális kortárs nyugat-európai művészeti eredményekre – nagy hatása volt a fiatal művésznemzedékekre. Torok Sándor festői világa sajátos és egyedi, lehetséges párhuzamai pedig azt mutatják és bizonyítják, hogy egy adott korszak művészei egymástól kapnak fontos inspirációt (talán a legfontosabbat), és az iskolák, műhelyek mester-tanítvány kapcsolatok – legyenek esetenként mégoly jelentékenyek – másodlagosnak minősülnek. Torok Sándor esetében azt mondhatjuk, hogy az ő művészete hatott – számottevő erővel, hosszú időn keresztül – inspiratíván az egyívású és fiatalabb kortársakra.

A bősörményi-hortobágyi táj ihlette festményeit szemlélve az előbbi megállapítás, miszerint nem volt az alföldi festészethez sorolható Torok Sándor tájfestészete, helytállónak látszik. Ezek a tájak tájra emlékeztető elemekkel – amelyek felületi játék révén jönnek létre – válnak a festék, az anyag irányított mozgásából adódó képi jellé, így közvetítve a természeti atmoszférát. Nem elsősorban a természetben – annak legapróbb részletében is – kibomló univerzalitását, hanem a Kép és a Kép által közvetített esztétikum teljességét. (S e kettő egymást áthatva nyújt művészetélményt a nézőnek.) Az ideák világában létező nagybetűs Képről volna itt szó, az Ősképről, amelyet onnan – a keveseknek – le lehet emelni.

Úgy vélem, Torok Sanyinak sikerült ez.

Torok Sándor emlékkiállítás Hajdúböszörményben, a Maghy Zoltán Művészházban 2016. március 11-től május 31-ig látható.